

Наша Слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 25 (1384) 20 ЧЭРВЕНЯ 2018 г.

Памяці Міхала Валовіча і яго паплечнікаў

У нядзелю, 17 чэрвеня, у вёсцы Парэчка Слонімскага раёна ля мемарыяльнага знака Міхала Валовіча (1806-1833) і яго 12 паплечнікаў адбылося ўшанаванне ўдзельнікаў паўстання на Беларусі ў 1830-1833 гадах.

Пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай у 1795 годзе Беларусь была цалкам акупавана расейскімі войскамі. На працягу няпоўных ста гадоў беларусы тройчы ўздымалі меч барацьбы супраць нацыянальнага ворага - Масквы. Адным з самых магутных было паўстанне 1830 - 1831 гадоў. Чынным яго ўдзельнікам быў наш зямляк са Слонімскага павета. Лістападаўскае паўстанне 1830 года застала Міхала ў бацькоўскім доме. У той час, калі расейскія войскі былі выгнаны з Польшчы, выступленне паўстанцаў у Беларусі ўжо распачыналася. Тут ужо існаваў Цэнтральны камітэт па кіраўніцтву паўстаннем на Беларусі ў тагачаснай сталіцы - Вільні. Камітэт меў сувязь з варшаўскімі паўстанцамі і з кожным паветам. Паўстанцкі камітэт Слонімскага павета вылучыў сваім прадстаўніком Міхала Валовіча і накіраваў яго па дырэ-

ктывы ў Вільню. У хуткім часе Валовіч удзельнічае ў Грахоўскай бітве, за што атрымлівае сваю першую вайсковую ўзнагароду. Новы Народны ўрад Польшчы вырашае дапамагчы паўстаўшай Беларусі. Валовіч і Працлаўскі павінны былі сустрэць груз са зброяй у Паланзе. Пакуль яны дабраліся да Палангі, порт ужо быў захоплены расейцамі. Палангу было вырашана ўзяць штурмам сумесна з партызанскім атрадам Яцэвіча. Штурм пачаўся 13 траўня 1831 года. Спачатку поспех быў на баку паўстанцаў, аднак да расейскага гарнізона неўзабаве падаспела дапамога. Потым быў штурм Вільні, аднак авалодаць горадам не ўдалося. Валовіч у гэты час прымаў удзел у іншых баях. За заслугі ў справе паўстання Валовіч і Працлаўскі былі ўзнагароджаны Цэнтральным урадам Польшчы залатымі кавалерскімі Крыжамі. Некаторы час Міхал Валовіч вымушаны быў знаходзіцца на чужыне. У Парыжы ён з паплечнікамі рыхтаваўся да новага паўстання. У пачатку сакавіка 1833 года група патрыётаў рушыла на Бацькаўшчыну. Дабраліся не ўсе. Але найбольш здатныя перайшлі мяжу і прыступілі да падрыхтоўкі паўстання. Валовіч хутка сфармаваў партызанскі атрад. Хутка ў яго з'явілася магчымасць павялічыць свой атрад, бо 10 траўня ў лес уцяклі 28 палонных паўстанцаў, якія раззброілі свой канвой. Каб не дапусціць аб'яднання паўстанцаў, на іх пошукі было кінута звыш 10 тысяч салдат, паліцыянтаў і прыгонных сялян. Міхал Валовіч быў схоплены. На до-

пытах трымаўся годна, праявіў выключную мужнасць, нічога не расказаў катар пра паўстанцкую арганізацыю. 21 ліпеня Міхал Валовіч быў павешаны ў Гародні. Пазней каты таемна схавалі цела героя, каб сцерці яго з народнай памяці. Існуе версія, што маці Міхала Валовіча выкупіла цела сына і прывезла ў вёску Парэчка на Слонімскае, дзе пахавала на мясцовых могілках. Там быў устаўлены і вялікі белы помнік герою. Але, калі на Слонімскае прыйшла савецкая ўлада ў 1939 годзе, помнік быў знішчаны. І сёння месца, дзе ён стаяў, невядомае. У 2000 годзе на могілках у Парэччы быў устаўлены мемарыяльны крыж, а пазней і знак у гонар Міхала Валовіча і яго 12 паплечнікаў. Там і адбываецца штогод ушанаванне нашых герояў.

Сёлета ўшанаваць Міхала Валовіча прыехалі грамадскія актывісты з Баранавіч, Гародні, Бярозаўкі (Лідскі раён), са Слоніма і Жыровіч. Урачыстасць адкрыў сябра Слонімскага згуртавання дэмакратычных сіл Іван Бедка, які прыгадаў трагічны лёс Міхала Валовіча. Пра паўстанні на Беларусі, пра нацыянальных герояў і сітуацыю ў краіне распавядалі Вадзім Саранчукоў з Гародні, Вітольд Ашурак з Лідскага раёна, Уладзімір Кавальчук з Жыровічаў і іншыя выступоўцы. Галіна Ярашэвіч і Таццяна Малашанка з Баранавіч спявалі беларускія патрыятычныя песні.

Барыс Баль,
Беларускае Радыё Рацыя,
Слоніmsкі раён.
Фота аўтара.

130 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Цвікевіча

Аляксандр Іванавіч ЦВІКЕВІЧ (22 чэрвеня 1888, Берасце - 30 снежня 1937, Менск) - беларускі грамадска-палітычны дзеяч, гісторык, юрыст, філосаф, публіцыст.

Нарадзіўся ў сям'і фельчара чыгуначнай бальніцы. Скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта (1912), да 1914 працаваў присяжным паверамым у Пружанах і Берасці. Пасля пачатку Першай сусветнай вайны - у бежанстве ў Туле. У 1917 у Маскве стаў адным з заснавальнікаў і кіраўнікоў Беларускай народнай грамады.

Удзельнічаў у працы Першага Усебеларускага з'езда, быў абраны сакратаром прэзідыума, ад бежанцаў-беларусаў уваходзіў у склад Рады з'езда. У студзені 1918 г. Выканкам I Усебеларускага з'езда накіраваў Аляксандра Цвікевіча разам з Сымонам Рак-Міхайлоўскім на мірныя перамовы ў Берасце.

У канцы сакавіка 1918 г. быў накіраваны ў Кіеў у складзе надзвычайнай дыпламатычнай місіі. Падчас дзейнасці місіі Цвікевіч вырашаў пытанні беларуска-ўкраінскай мяжы, вёў перамовы з місіямі іншых дзяржаў накіонт фінансавай дапамогі ўраду БНР.

Вясной 1919 г. урад БНР накіроўвае Цвікевіча ў Берлін, дзе ён павінен быў вырашаць фінансавыя пытанні - атрымаць па акрэдытыўнае ўкраінскую пазыку. Пасля адмовы германскіх улад выдаць грошы ездзіў у Вену, каб атрымаць частку з іх у аўстрыйскім банку.

З 1921 па 1923 г. Цвікевіч займаў пасаду міністра замежных спраў ва ўрадзе БНР Вацлава Ластоўскага. Быў старшынём I Усебеларускай канферэнцыі ў Празе, якая адбывалася ў верасні 1921 г. Выказаўся за кансалідацыю беларускіх палітычных сіл. У 1922 г. Цвікевіч разам з В. Ластоўскім прысутнічаў на Генуэзскай канферэнцыі, дзе спрабаваў уключыць беларускае пытанне ў парадак дня яе работы.

У 1923 г., у сувязі з нязгодай часткі бела-

Аляксандр Цвікевіч (1888-1937)

рускіх грамадскіх і палітычных дзеячаў з палітыкай урада БНР В. Ластоўскага быў сфармаваны новы ўрад БНР на чале з Аляксандрам Цвікевічам. Сабраў 12-16 кастрычніка 1925 года Другую Усебеларускую канферэнцыю ў Берліне. У лістападзе 1925 г. Аляксандр Цвікевіч з сям'ёй пераехаў у Менск. Пасля пераезду ў БССР працаваў кансультантам у Наркомаце фінансаў, потым - вучоным сакратаром Інбелкульту. З 1929 г. працаваў у Інстытуце гісторыі Беларускай Акадэміі навук.

4 ліпеня 1930 г. быў арыштаваны, абвінавачаны па справе "Саюза вызвалення Беларусі". 10 красавіка 1931 г. асуджаны на 5 гадоў зсылкі. Адбываў яе ў Пярмі, Ішыме, потым у Сарапуле (Удмуртыя). Паўторна арыштаваны 17 снежня 1937. 30 снежня 1937 г. Аляксандр Цвікевіч быў расстраляны ў Менску.

Рэабілітаваны па першым прыговору 10 чэрвеня 1988 г., па другім - 31 траўня 1989 г.

Вікіпедыя.

Віктару Валадашчуку - 60

11 чэрвеня рэдактару і выдаўцу "Газеты Слонімскай" **Віктару ВАЛАДАШЧУКУ** споўнілася 60 гадоў з дня нараджэння. Усё сваё сьвядомае жыццё Віктар аддаў журналістыцы. Пачынаў ён журналі-

цкі шлях са звычайнага фотакарэспандэнта раёнкі, потым быў загадчыкам аддзела сельскай гаспадаркі, а ў красавіку 1997 года ён разам са сваімі землякамі Сяргеем Чыгрыном і Сяргеем Яршом пачаў выда-

ваць "Газету Слоніmsкую". Першы нумар пабачыў свет 24 красавіка 1997 года. І вось на працягу 21 года Віктар Валадашчук выдае ў Слоніме свой незалежны тыднёвік. За гэты час шмат прыйшлося перажыць і вытрымаць, адолець і сцярацца, бо ўтрымліваць адзіную незалежную газету на Гарадзеншчыне не так проста было і застаецца цяпер. Але "Газета Слоніmsкая" жыве, бо яе рэдагуе цудоўны і вопытны рэдактар і журналіст Віктар Валадашчук. Усе землякі і творчая інтэлігенцыя Гарадзеншчыны шчыра віншуюць спадара Віктара з юбілеем і жадаюць яму здароўя, сіл і новых адкрыццяў на журналісцкай ніве.

Барыс Баль,
Беларускае Радыё Рацыя,
Слоніms.

ISSN 2073-7033

Стаўленне беларусаў да беларускай мовы

"Хто не любіць свайго народа і каму не мілы канкрэтны вобраз яго, той не можа любіць і чалавецтва, таму не мілы і канкрэтны вобраз чалавецтва."

**Мікалай Бярдзюеў,
рускі мысліцель
XX стагоддзя.**

Кожны народ роўнавялікі ў суквецці народаў Свету. Шарль дэ Голь гэтак паняцце вызначаў так: *"Вялікі народ - у самім народзе"*. Кожны народ вялікі сваёй гісторыяй, самабытнай непаўторнай мовай, фальклорам, нацыянальным характарам, сусветнага ўзроўню навукоўцамі, творчымі асобамі. Беларускі этнас пасеяў на сусветнай ніве цывілізацый шмат імёнаў, якія ўслаўляюць беларускі народ. Узгадаем некаторых з іх - і адчуем унутраны гонар і самапавагу. Да самых вялікіх і неўміручых складнікаў вялікасці нашага этнасу належыць беларуская мова. Яна прыгожая, півачкая, гнуткая, выразная і самадэятэльная - гэта гісторыя беларускага народа. Для беларусаў мова ёсць шлях цывілізацыі і культуры, а таму ёсць жыццёвай неабходнасцю. Беларуская мова дала назву нашай дзяржаве, яднае народы, якія пастаянна жывуць у Беларусі. Яскравы прыклад беларускіх татар - сталі часткай беларускай культуры - і мяккі незаўважны ўплыў на беларускую культуру яўрэйскай, асабліва ў даваенны час.

Мова ў часы гітлераўскай акупацыі

Як не дзіва, яе нават нямецкі фашызм паважаў, на дзяржаўным акупацыйным узроўні, спрыяў яе адраджэнню і прапанаваў зрабіць яе дзяржаўнай мовай акупаванага беларускага народа. Гэта не публіцыстычныя словы. Прыводжу архіўныя звесткі. У пачатку кастрычніка 1941 года было выдадзена і надрукавана ў газетах (напрыклад, "Мінская газета") распараджэнне кіраўніка акупацыйнай улады таго ж часу: *"Генеральная акруга Беларусі ахоплівае жыццёвы абшар беларускага народу. Дбанне пра беларускую культуру, звычкі і асвету ёсць адной з істотных задач школ Генеральнай акругі Беларусі"*. У часы нямецкай акупацыі ў Беларусі беларуская мова была ў пашане. Гэта гістарычны факт. Ён да сёння прыхаваны ад народа, магчыма, многія не гатовы нават успрыняць і асэнсаваць рэальнае жыццё беларускага народа на роднай зямлі ў часы крывавай боіні Сталіна і Гітлера. Аўтар гэтага тэксту вучыўся ў часы акупацыі ў беларускамоўнай школе. Згадаем, што і ў 1918 годзе пад нямецкай акупацыяй 3 красавіка 1918 года беларуская мова была абвешчана дзяржаўнай мовай БНР.

Сітуацыя сёння

Які лёс мовы, такі і лёс народа. Аўтарытарнае на дзяржаўным узроўні мэтанакіраванае выцягненне беларускай мовы з усіх сфераў грамадскага і дзяржаўнага жыцця прывяло беларускую нацыю да мяжы, за якой пачынаецца шлях да вымірання, знікнення вялікага гістарычна-культурнага этнасу. Беларусы! Мы незаўважна для сябе "згадзіліся" з 300-гадовай палітыкай гістарычных акупацый на нашу асіміляцую і ліквідацую як нацыю. Агульна прызнанае, што мова вызначае шлях натуральнага духоўнага развіцця Нацыі. Беларуская мова ў гістарычным часе з насельніцтвам зямлі нашай зрабіла беларускі народ, беларускую Нацыю, вывела яе ў свет.

У параўнанні з усімі народамі свету, мы жывём ва ўмовах пачварнай, ненармальнай сітуацыі: у дзяржаве Беларусь няма для беларуса яго натуральнага родна-моўнага асяроддзя. Уся дзяржаўная сістэма кіравання, ад верху да старшыні сельсавета, выконвае канстытуцыйныя функцыі не на мове карэннага этнасу, які перадаў ёй свае правы на кіраванне, а на мове асімілятараў. Над Беларуссю нависла і застыла хмара духоўнай "рускаязычнай" радыяцыі, а яна больш трагічная, чым ядзерная ад Чарнобыля.

Адказныя ў гістарычным часе не толькі сённяшняя вертыкаль, а і кіраўнікі часоў БССР. Народны патр Ніл Гілевіч на 12 з'ездзе пісьменнікаў Беларусі ў траўні 1998 года ўспоміў пра свой крык душы ў абарону беларускай мовы ў 1966 годзе і запытаўся, а што ж змянілася праз 32 гады і адказаў: *"Мушу аб гэтым гаварыць, бо тое, што чыніцца ў Беларусі з мовай 10-ці мільёнага славянскага народа, ёсць вялікае злачынства"* (выдзелена аўт.) *перад культурай усяго чалавецтва і ёсць здзек над усімі разумнымі асновамі міжнацыянальных узаемаадносін"*. І працягваў з горькага гаварыць з літаратарамі і народамі, што *"мову яшчэ большымі тэмпамі і з нейкай садыскай азвэржласцю выганяюць з Беларусі"*.

Што рабіць?

Кожнаму беларусу падумаць, асэнсаваць моўную і культурную сітуацыю за апошнія дзесяцігоддзі, і пачаць з сябе, і разам з грамадзянскай супольнасцю бараніць (вяртаць, адраджаць) родную беларускую мову. Яна абароніць нас, наш род і беларускі народ ад татальнай русіфікацыі-асіміляцыі і вымірання нацыі. Беларуская мова - асноўны гарт роднага суверэнітэту Беларусі і гарантыванага зброя ў барацьбе з ідэалогіяй і практыкай "русского мира". Усвяціць прычыны сённяшняга стану грамадства: - дзяржава апошнія дзесяцігоддзі заганае беларусаў па-расейскаму плану ў балога абывацельшчыны,

што скарачае час да поўнай асіміляцыі. Этнічная мова вызначае шлях натуральнага духоўнага развіцця Нацыі.

Пачаць беларусізацыю дзяржава павінна з сябе. Людзі павінны ўбачыць гэты працэс ("прэзідэнт загаварыў па-беларуску") і тады яны таксама актыўна да яго далучацца. Досыць часта нашым сучасным высокім кіраўнікам і чынавенству ніжэйшых эшалонаў вертыкалі прыходзіцца маўкліва прымаць сорам ад прадстаўнікоў высокіх рангаў замежжа. Нагадаем 1990 год: прэзідэнт Расіі Б. Ельцын выступаў у Беларускай акадэміі навук. Уся беларуская эліта, за выключэннем віцэ-прэзідэнта Радзіма Гарэцкага, выступала і гаварыла на рускай мове, і толькі адзіны прадстаўнік свету Ельцына акадэмік Ул. М. Кудраўцаў выступаў па-беларуску!!! Гэта быў сорам, ганьба кіраўніцтва Беларусі і ўсім беларускім акадэмікам і не толькі. Дэманстрацыя на ўвесь свет адсутнасці адказнасці перад нацыяй, гонару і самапавагі. Адным словам - халуйства, а яно страшней за рабства. Рабы мелі гонар і самапавагу, змагаўся за свабоду.

Лёс мовы - лёс нацыі

Мову і нацыю ў бясконцым гістарычным часе разглядаюць як дзве субстанцыі, паміж імі ставяць знак роўнасці. Мова этнасу павязана з нацыяй так моцна, што калі знікае мова, то і яе носбіт-народ знікае з нівы цывілізацыі. Хтосьці можа сцвярджаць, што са знікненнем мовы яе носбіт нікуды не падзенецца. У рэальнасці мова ёсць вельмі важная субстанцыя, якая гартуе людзей адной самабытнай нацыі. Мова - галоўная маральная і інтэлектуальная каштоўнасць, якая дадзена кожнай жывой істоты ад нараджэння. Адрачыся ад яе - значыць жыць бяссэнсавана. Адраджэнне (уважэнне) этнічнай мовы ёсць галоўная справа кожнага свядомага беларуса. Мова азначае ўсё роднае, знаёмае, блізкае. Мова ёсць сімвал Бацькаўшчыны, родных, далёкіх гістарычных продкаў. У нармальнай сітуацыі мова сімвалізуе свой родны дом і цяпло дамашняга вогнішча. Любы сустрэчны незнаёмец, які гаворыць на нашай роднай мове ёсць зямляк, а значыць не зусім чужым нам. Як бачым, мова цэментуе людзей (як цаглінку) у адзіную нацыю (усенародны дом).

А што адбываецца, калі людзі перастаюць, незаўважна для сябе пад уплывам дзяржаўнага векавога прэсінгу, гаварыць не на роднай для іх мове? Вобразна кажучы, іх сумесны дом пачынае развальвацца. У гэтым працэсе знікаюць многія кампаненты, якія яго трымалі. А што ж робіць мова чужога народа, які навазаў яе нам узамен роднай? Чужая мова пачынае аб'ядноўваць людзей з чужой мовай, і

народам, і культурай. З'яўляецца сурагат, не свая нацыя. Сваё роднае нацыя ўжо не трымаецца сваёй этнічнай пупавіны. Калі ж у краіне мова развіваецца ў натуральным асяроддзі, дзяржава рэгулюе працэсы яе развіцця і абароны ад шкодных знешніх уплываў, то разам з ёю і нацыя мацнее. Для чалавека захоўваюцца сакральныя святыні, што вельмі важна для кожнай асобы. Умацоўваецца пачуццё каштоўнасці роднай мовы, адчування адзінства са сваім этнасам, пачуццё гонару за сваю Бацькаўшчыну, за сваё роднае і непаўторнае ў свеце.

Нам трэба ведаць гісторыю сваіх заваўнікаў, якія ў свой гістарычны час абаранялі родны ім "русский язык". Вось глыбокая думка паціпацы: *"Где чужой язык употребляется предпочтительнее своего, где чужие книги читаются более, нежели свои, там при безмолвии словесности все вянет"* - А. С. Шышкоў, дзяржаўны і грамадскі дзеяч XIX стагоддзя, міністр асветы, Прэзідэнт Расійскай Акадэміі навук.

Праблема самаідэнтыфікацыі

Гістарычна так складалася, што частка беларусаў лічыць Беларусь і да сёння як частку няяснага СССР. Неадчуванне сябе беларусам, а беларусаў нацыяй для гэтых людзей і для дзяржавы Беларусь на сёння ёсць нацыянальнай праблемай, якую трэба вырашаць і разглядаць яе як стратэгічную праблему. А пакуль вядуцца бясконцыя спрэчкі ў замкнёным гістарычным коле. Гэты адмоўны працэс будзе адбывацца да той пары, пакуль беларусы будуць глядзець на сябе, на сваю гісторыю, на сваю нацыю чужымі імперскімі вачыма. А трэба шляхам асветніцтва дасягнуць становішча, калі кожны беларус будзе насіць у сэрцы і розуме як малітва: беларускі народ - самабытны, беларуская нацыя - вялікая, самабытная, этнас беларусаў - самабытны!

Мова ў сэрцы

Беларусы спрыяльна ставяцца да сваёй роднай мовы, а ўнутрана, духоўна носяць яе ў сваіх сэрцах. Аўтарытарная дзяржава стварыла такія ўмовы, што для выжывання на сваёй радзіме трэба ўнутрана саромецца самога сябе. Адчуванне адсутнасці ўнутранага гонару і ўнутранай самапавагі ёсць пажыццёвы панцыр, які разбурыць можна толькі праз (сама)асветніцтва - шлях да годнай самасвядомасці. Разам з тым беларус разумее неабходнасць вяртання на Бацькаўшчыне беларускамоўнага асяроддзя і хоча ў ім жыць. Для свядомага беларуса няма праблем з беларускай мовай, нават калі ён сёння і не карыстаецца ёй у штодзённым жыцці.

Выжыўшы пад трохсотгадовай акупацыяй, бела-

руская мова не толькі захавалася, а і дасягнула ўзроўню самадастатковасці для развіцця незалежнай Беларусі ў цывілізаваным свеце. Недалёкі час, калі беларуская мова стане асноўным інструментам у паўнакроўным жыцці беларусаў. Паважаны чытач, падзівіцеся на сваё акружэнне і ўбачыце, нягледзячы на тое, што большасць пакуль гаворыць не на роднай беларускай, а на рускай мове, аднак, перайсці на беларускую мову няма праблем. Беларуская мова жыве ў генах кожнага беларуса незалежна ад узроўню самасвядомасці кожнага з нас.

Хто выступае за двухмоўе?

За двухмоўе выступаюць гістарычныя мігранты, якія жывуць у Беларусі ў рускай культуры (дыскурс). Да іх далучаюцца дашчэнт зрусіфікаваныя беларусы, якія сталі ахвярамі прапаганды накіраванай на іх: "Мы рускія, толькі вышэйшай якасці", "Мы з рускім адзін народ", - і падобныя зомбі-выказванні. Пад уплывам такога "абалванвання" многія беларусы ў апраўданне перад здрадай самому сабе ў публічных зносінах, з унутраным сорамам, гавораць "но я тожэ беларус". Аб'ектыўна ў Беларусі павінна быць адна дзяржаўная мова. Згодна з апошнім перапісам насельніцтва, у Беларусі каля 84 працэнтаў назвалі сябе беларусамі, а рускімі - толькі 8 працэнтаў. Па ўсіх дзейных нормах дэмаграфіі - гэта нацыянальная меншасць. Адказ таму хто заўяўляе, што "ў нас дзве дзяржаўныя мовы" такі: "Тады трэба ведаць дзве, асабліва дзяржаўным чыноўнікам". Не можа развівацца на роўных краіна, нацыя без роўнасці этнічнай роднай мовы з мовай гістарычных акупантаў-мігрантаў.

Беларусы ніколі не адмаўляліся ад беларускай мовы

Аб гэтым яскрава сведчыць усім народам свету наша тысячагадовая змаганне з заваўнікамі за нашу самабытнасць, дзяржаўнасць і фактычнае захаванне і няўхільнае развіццё нашай этнічнай мовы. На сёння беларуская мова - гэта прызнанае лінгвістычнай нацыянальнай і сусветнай навукай - самадастатковая, прафесійна распрацаваная.

Беларускі народ захаввае нацыянальную мову толькі праз свядомасць, якая высяяе праз вяртанне да гісторыі і культуры свайго гераічнага этнасу. На жаль, у рэальным жыцці беларус чуе з афіцыйнага рупара, што беларусы добраахвотна далі згоду на адмаўленне ад беларускай мовы. Гвалтоўнай беларусізацыі ў 80-90-я гады, як лямантуецца ворагі беларусізацыі, не было,

гэта непрыхаваная хлусня і маніпуляцыя. Беларус ніколі не адмаўляўся, а наадварот, на працягу стагоддзяў змагаўся за сваё выжыванне. У часы апошняй беларусізацыі 90-х гадоў не зафіксавана аніводнага выпадку афіцыйнага пратэсту, дэманстрацыі, пікетаў, лістоў-скаргаў у СМІ. Беларускі народ не абуралася супраць канстытуцыйнай адзінай дзяржаўнай мовы беларускай. Апошнія гады, нягледзячы на актыўнае выцягненне беларускай мовы з грамадскага жыцця, беларушчына няўхільна заваёўвае свае пазіцыі і перамагае, што ёсць сведчаннем небылай яе сілы і неўміручасці, жыватворнасці нацыянальнай ідэі, прыцягальнасці беларусаў да нацыянальнай мовы і культуры. Мы павінны бараніць тое, што потым абароніць нас.

Гэта толькі мары ці рэальнасць?

Як сведчыць гісторыя, развіццё ідзе па спіралі і пасля велізарных страт і замарожвання пачнецца чарговае гістарычнае Адраджэнне Беларусі. У нас усё будзе, як у народаў свету. Будзе закон аб адзінай дзяржаўнай беларускай мове. Як у шматнацыянальнай Расіі - дзяржаўная мова адна - руская, у Летуве - летувіская, у Польшчы - польская і г. д. Права нацыянальных меншасцяў на выкарыстанне сваёй мовы ў рэгіянальных органах не закраслівае адзіны дзяржаўны статус мовы тытульнай нацыі.

Беларуская мова адбіралася ў беларусаў не дэмакратычным шляхам, а гвалтам, знішчэннем эліты нацыі, а таму нацыянальная, дэмакратычная ўлада павінна і мае права вярнуць беларускую мову ў Беларусь на належнае ёй пачэснае месца ў прававым полі. Жыццё яскрава паказала, што ўзаконнае двухмоўе - шлях у нікуды: ад няўхільнага аслаблення беларускай мовы і культуры да катастрофы, гібелі. Толькі нацыянальная дзяржава - гарант спынення лінгвацыду і генацыду. Наша памяць аб ахвярах цэлых пакаленняў лепшых сыноў беларускай нацыі за мову і культуру ёсць важным імунітэтам народа ад заняпаду і вымірання. Шматгадовая ініцыятыва ТБМ аб прыняцці закона "Аб дзяржаўнай падтрымцы беларускай мовы", які адобрыў XIII з'езд ТБМ імя Ф. Скарыны, адтэрміноўвае на нявызначаны тэрмін вырашэнне моўнай ананаліі ў Беларусі. Вертыкаль скажа, што ж вы хочаце, калі Таварыства беларускай мовы не ставіць пытанне аб адзінай мове, а выходзіць з касметычнымі прапановамі да існага закона, значыць двухмоўе іх задалаўняе.

Закон "Аб мовах" 1990 года, якім беларуская мова камуністычным Вярхоўным Саветам БССР нададзены ў краіне статус адзінай дзяржаўнай, быў адзінай рэальнай га-

рантыяй выратавання беларускай мовы, культуры. Бруталны адмен яго стаўся гістарычнай трагедыяй у гісторыі беларускага народа. Па ўсіх параметрах ЮНЭСКО, беларуская мова занесена ў спіс выміраючых моваў.

Калі памірае мова?

Мова, якой народ не карыстаецца ў паўсядзённым жыцці, пераходзіць у спіс мёртвых. Як толькі мова перастае выконваць асноўныя функцыі ў жыцці нацыі, а менавіта: у сістэме выхавання і навучання, ва ўзаемаадносінах у сям'і, грамадскім жыцці і ў інфармацыйнай прасторы, то яна становіцца непатрэбнай, не каштоўнаю і ступае на доўгі ганёны шлях вымірання.

Моўная разнастайнасць ідзе ад разнастайнасці ўсяго жывога на планеце Зямля. У развіцці *Homo sapiens* этнічныя мовы адыгралі вызначальную ролю ў гісторыі цывілізацый. Кожны народ мае сваю родную мову. У гістарычным часе існавання кожнага народу менавіта мова фіксуе і зберагае ўсе адметныя асаблівасці яго развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры. Праз этнічную мову ўспрымаецца непаўторны светапогляд гэтага народа. Гэта можна зразумець, калі параўнаць, як называюць (якой колькасцю слоў) розныя з'явы прыроды, напрыклад колькасць адценняў белага колеру. Народы Поўначы адрозніваюць да сотні адценняў снегу. Як бачым, мова кожнага народа ёсць бяспечным сродкам (крыніцай) ведаў пра свет, і калі высыхае хоць адна з іх, страчваецца непаўторная карціна бачання свету.

Дык калі ж памірае мова?

Цывілізацыям вядома шмат прыкладаў. У большасці выпадкаў зніклі мовы народаў, якія былі заваяваны іншымі і пад прымусам змушаны былі перайсці на мову акупантаў. Гісторыя беларускай мовы зафіксавала шмат стагадовых спроб яе знішчыць: часы Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, БССР у складзе СССР, ды і ў незалежнай Рэспубліцы Беларусь беларуская мова сядзіць не на лаўцы, а ляжыць у сваёй хаце пад лаўкай (унікальная сітуацыя ў 21 стагоддзі!). І ў гэтых умовах беларуская мова працягвае жыць. Зорным яе часам былі некалькі гадоў, калі дзейнічаў закон "Аб мовах" і беларуская мова была адзінай дзяржаўнай. Для знішчэння народа знешнія сілы заўсёды імкнуліся стварыць умовы, калі б беларусы не мелі магчымасці жыць у роднамоўным асяроддзі. Навукоўцы вызначаюць узровень культурнасці чалавека, нацыі, дзяржавы па іх стаўленні да мовы паняволеных народаў, у нашым выпадку: Расіі да Беларусі. У краінах з рэальным суверэнітэтам і дэмакратыяй мовы карэннага этнасу і нацыянальных меншасцяў не паміраюць, а толькі квітнеюць у сваім развіцці.

Мікола Савіцкі,
прафесар.

Як папулярываецца беларускую мову:

15 прапаноў Алены Анісім да "галоўнага ідэолага"

12 чэрвеня дэпутата Палаты прадстаўнікоў Алену Анісім прыняў Уладзімір Жаўняк, намеснік кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта, які займаецца пытаннямі ідэалогіі.

Прадметам сустрэчы стала распрацоўка праграмы пашырэння выкарыстання беларускай мовы ў інфармацыйнай, адукацыйнай сферах і ў заканадаўстве. Гэтую ідэю Алена Анісім упершыню агучыла падчас сёлетняга паслання Аляксандра Лукашэнкі ў Нацыянальным сходзе. А цяпер яна перадала ў Адміністрацыю канкрэтныя прапановы.

Пасля размовы спадарыня Анісім сказала Свабодзе, што ў яе засталіся дваістыя ўражанні.

- З аднаго боку, ёсць разуменне ненармальнасці сітуацыі. З другога боку, няма дакладнага ўяўлення, што і як рабіць. Пакуль мы не прыйшлі да пагаднення аб тым, распрацоўваць ці не такую праграму на дзяржаўным узроўні і хто будзе гэтым займацца. Тым не менш спадзяюся, што некаторыя мае аргументы былі ўсё ж пачутыя і будуць пэўным чынам скарыстаныя, - сказала яна.

15 прапаноў Алены Анісім:

1. Новым школам надаваць ад пачатку статус беларускамоўных з забеспячэннем высокапрафесійнымі педагогамі і адпаведнай матэрыяльна-тэхнічнай базай.
2. У дзіцячых садках па заявах бацькоў на працягу аднаго году адкрываць групы з беларускай мовай навучання, у тым ліку і рознаўзроставыя.
3. Выхвалячы і культурныя мерапрыемствы ў сістэме адукацыі не менш як на 50% праводзіць на беларускай мове, у тым ліку праз арганізацыю віктарын, літаратурных конкурсаў, ранішнікаў, свят, тэматычных вечарын.
4. Павялічыць колькасць выданняў і перавыданняў твораў сучаснай беларускай літаратуры (у тым ліку і ў электронным выглядзе), якія ўваходзяць у школьную праграму (серыі "Школьныя бібліятэка" і "Бібліятэка школьніка").
5. Арганізоўваць рэгулярныя сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі ва ўстановах адукацыі.
6. Рэгулярна арганізоўваць экскурсіі для школьнікаў у краязнаўчыя музеі, музеі Якуба Коласа, Янкі Купалы, іншыя літаратурныя музеі, на спектаклі ў тэатры, якія працуюць на беларускай мове.
7. Курс "Беларусазнаўства" выкладаць у сістэме навучання ССНУ і ВНУ.
8. Увесці іспыт на веданне дзяржаўнай беларускай мовы для выпускнікоў ССНУ і ВНУ.
9. Стварыць інфармацыйны партал (умоўная назва - *rismienasc.by*) па праверцы артаграфіі і пошуку значэнняў слоў. Можна выкарыстаць досвед *slounik.org*.
10. Усе шмольды з назвамі вуліц у населеных пунктах афармляць на беларускай мове (па жаданні і на расейскай).
11. На ўсіх дзяржаўных тэлеканалах Беларусі штодня рабіць выпускі навін на дзяржаўнай беларускай мове - не менш за 50% ад усіх выпускаў.
12. Тэлеканал "Беларусь-3" перавесці цалкам на беларускую мову, пры неабходнасці суправджаючы дэманстрацыю кіно і іншыя перадачы субтытрамі.
13. Мясцовы кантэнт на 50% павінен быць зроблены на беларускай мове, незалежна ад жанру перадачы (інфармацыйная, забаўляльная, рэкламная, камерцыйная, сацыяльная) і ад формы ўласнасці тэлеканала (дзяржаўны ці прыватны).
14. Падрыхтаваць указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь аб Правілах дарожнага руху на беларускай мове.
15. Усе заканадаўчыя акты на ўсіх узроўнях улады прымаць адразу на абедзвюх дзяржаўных мовах.

Што далей збіраецца рабіць Анісім?

- Як старшыня ТБМ і як член сталай камісіі Палаты прадстаўнікоў па адукацыі, культуры і навуцы, я буду гэтую справу рухаць далей. Лічу яе важнай, у тым ліку і для забеспячэння ўстойлівага развіцця, лінгвістычных правоў і нацыянальнай бяспекі краіны. Сітуацыя, калі дзяржаўная мова знаходзіцца пад пагрозай знікнення, моцна б'е па прэстыжы Беларусі, - кажа дэпутат.

Яна лічыць, што, магчыма, трэба будзе сабраць круглы стол з удзелам грамадскіх арганізацый і прадстаўнікоў дзяржаўных структур і на ім абмеркаваць далейшыя крокі па рэалізацыі як асобных пунктаў, так і ўсёй праграмы.

Уладзімір Глод.

Прозвішчы Беларусі Новая серыя. Частка 2

Павел Сцяцко

(Працяг. Пач. у папяр. нум.)
1616. **Кажура** (Віктар) - семантычны вытвор ад апелятыва *кажура/кажурына* 'кавалак аўчыны', 'тоўстая скура на чым-небудзь (яблыку, бульбе і пад.)'.

1617. **Казевіч** (Тамара) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Казя, Казё* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Каз-евіч*. ФП: *Казімір* (імя <слав. 'той, хто не дае ворагу спакою', 'прадкаваць мір') - *Казё* (рэг. форма, в. Грабава Зэльв. р-н) - *Казё* (мянушка, паэзійная прозвішча) - *Казевіч*. Або ад *Казіміра* (жан. ад *Казімір*) - *Казя-Казевіч*.

1618. **Казючыц** (Андрыя) - другасная форма, першасная *Казючыц* - вытвор з суфіксам *-ыч* ад антрапоніма *Казюк* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Казюк-іч* - *Казюч(к/ч)-ыч*. ФП: *Казімір* (імя, слав. <польск. *Kazimierz* 'вядомы, слаўны') - *Казюк* (народны варыянт, потым праванне) - *Казюк* (прозвішча) - *Казючыц* - *Казючыц* (дысімільцыя: чч>чц).

1619. **Калдун** (Віктар) - семантычны вытвор ад апелятыва *калдун* 'зліплыя валасы на галаве' ці 'хвароба скуры на галаве з валасамі-камякамі'. Або ад рус. *колдун* 'вядзьмак, вядзьмар', а таксама 'чарадзеі, чараўнік'.

1620. **Калдуновіч** (Аляксеі) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Калдун* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Калдун-овіч*. ФП: *калдун* ('клёпка, начыненая мясным або іншым фаршам' або варыянт ад *каўтун* ('валасы')) - *Калдун* (мянушка, потым прозвішча) - *Калдуновіч*.

1621. **Каленік** (Антон) - варыянт імя *Калінік* (грэч. *Kallinikos* 'прыгожы пераможца') набыў форму *Каленік* (1540 г.) і стаў сямейным онімам-прозвішчам. Або ад апелятыва *калена* (частка нагі).

1622. **Каліневіч** (Міхаіл) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Каліна* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Каліневіч*. ФП: *каліна* ('кустовае расліна сямейства брусніцавых з белымі кветкамі і чырвонымі горкімі ягадамі, а таксама ягады гэтай расліны') - *Каліна* (мянушка, потым прозвішча) - *Каліневіч*. Або вытвор ад імя *Каліна* - *Каліневіч*.

1623. **Калосіч** (Антон) - акцэнтаваны вытвор з суфіксам *-іч* ад антрапоніма *Колас* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Колас-іч* - *Калосіч*. ФП: *колос* ('суквецце злакаў і некаторых іншых раслін, у якіх кветкі размяшчаюцца ўздоўж канца сцябла', а таксама 'суквецце з пладамі, насенне гэтых раслін') - *Колас* (мянушка, потым прозвішча) - *Калосіч*.

1624. **Калугін** (Антон) - вытвор з прыналежным су-

фіксам *-ін* ад антрапоніма *Калуга* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Калуг-ін*. ФП: *калуга* ('далёкаўсходняя буйная рыба сямейства асятровых, від бялугі') - *Калуга* (мянушка, потым прозвішча) - *Калугін*.

1625. **Камлюк** (Алесь) - семантычны вытвор ад апелятыва *камлюк* 'ніжняя частка ствала дрэва, камель'.

1626. **Кампанеіц** (Святлана) - семантычны вытвор ад апелятыва *кампанеіц* ('Вялікі слоўнік беларускай мовы' Ф. Піскунова, с. 411) 'член кампаніі', - вытвор ад *кампан* ('сябар') (Тамсама).

1627. **Канавалаў** (Ігар) - вытвор з прыналежным суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Канавал* і значэннем 'сын *Канавала*': *Канавал-аў*. ФП: *канавал* ('знахар, які лечыць коней (саст.)', перан. 'Пра дрэннага ўрача, невука ў медыцыне' (пагард.)) - *Канавал* (мянушка, потым прозвішча) - *Канавалаў*.

1628. **Капліца** (Алена) - семантычны вытвор ад апелятыва *капліца* 'невялікі царкоўны або касцельны будынак з абразамі без алтара; малельня'.

1629. **Капуснікаў** (Георгій) - форма прыналежнага прыметніка з суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Капуснік* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Капуснік-аў*. ФП: *капуснік* ('капуснае лісце', а таксама (перан.) 'вечарынка ў акцёрскай студэнтаў і іншых з амаатарскімі нумарамі жартуліва-парадыйнага характару') - *Капуснік* (мянушка, потым прозвішча) - *Капуснікаў*.

1630. **Капыскі** (Андрыя) - вытвор ад тапоніма *Копысь* з фармантам *-скі* і з семантыкай 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Копысь-скі* - *Копыс-скі* - *Капыскі*. ФП: *копыс* ('сверб, шоллах' (Даль)) - *Копыс* (мянушка, потым прозвішча) - *Копысь* (паселішча) - *Капыскі*.

1631. **Карабач** (Віталь) - семантычны вытвор ад апелятыва *карабач* 'карабаты - няроўны, скрыўлены, пагнуты'; утварэнне з суфіксам *-ач* ад *карабаціць* 'рабіць *карабаты*'; скрыўляць, выгінаць'.

1632. **Карпеня** (Алена) - вытвор з фармантам *-еня* ад антрапоніма *Карп* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Карп-еня*. ФП: *Карп* (імя, з мовы грэкаў *karpos* 'плод') - *Карп* (празванне, потым прозвішча) - *Карпеня*. Або семантычны вытвор ад апелятыва *карп* ('прэснаводная рыба, якая разводзіцца ў сажалках, штучных вадаёмах; культурная разнавіднасць сазана'), што набыў ролю мянушкі і стаў утваральнай асновай прозвішча (з фармантам *-еня*) - *Карпеня*.

1633. **Карэйва** (Андрыя) - семантычны вытвор ад апелятыва *карэйва* <літ. *kareiva* (непахв.) 'вайка' (Бірыла).

1634. **Карэліч** (Анд-

рэі) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-іч* ад антрапоніма *Карэлы* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Карэліч*. ФП: *карэлы* ('пакрыты слоём засохлай гразі; каравы, брудны') - *Карэлы* (мянушка, потым прозвішча) - *Карэліч*. Або ад *карэл*, мн. *карэлы* 'народ, які складае асноўнае насельніцтва *Карэліі* (у складзе Расіі)'.

1635. **Касач** (Надзея) - семантычны вытвор ад апелятыва *касач*, які мае два значэнні: 1) 'травяністая расліна з доўгімі мечпадобнымі лістамі і вялікімі кветкамі жоўтага, сіняга або фіялетавага колеру'; 2) 'цецярук-самец, які ў адрозненне ад самкі мае ў хвасце доўгае выгнутае пер'е'.

1636. **Касачук** (Лідзія) - вытвор з суфіксам *-ук* ад антрапоніма *Касач* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Касач-ук*. ФП: *касач* (апелятыў са значэннем 'расліна' і 'пташка' - гл. *Касач*) - *Касач* (празванне, потым прозвішча) - *Касачук*.

1637. **Касянок** (Мікалай) - варыянт канан. імя *Касьян* (лац. 'пусты, парожні, бедны') - *Касян* (1578 г.) - *Касянок* (памянш.-ласк. з *-ок*, празванне) набыў ролю афіцыйнага родавага наймення-прозвішча.

1638. **Каткавец** (Васіль) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам *-ец* ад тапоніма *Коткава* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці': *Коткавец* - *Каткавец*. Або вытвор з *-ец* ад антрапоніма *Коткаў* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Коткав-ец* - *Каткавец*. ФП: *котка* (рэг.) 'кошка' - *Котка* (мянушка, потым прозвішча) - *Коткаў* (прозвішча, суф. *-аў* ад *Котка*) - *Коткава* (тапонім) - *Каткавец*.

1639. **Каўняровіч** (Максім) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Каўнер* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Каўнер-овіч* - *Каўняровіч*. ФП: *каўнер* ('верхняя, часцей прышыўная частка адзення, якая прылягае да шыі') - *Каўнер* (мянушка, потым прозвішча) - *Каўняровіч*.

1640. **Каўтуновіч** (Алена) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Каўтун* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Каўтун-овіч*. ФП: *каўтун* ('хвароба скуры на галаве, пры якой валасы зблытваюцца і зліпаюцца ў камяк' або (пагардліва) 'пра валасы') - *Каўтун* (мянушка, потым прозвішча) - *Каўтуновіч*.

1641. **Каўцэвіч** (Аляксеі) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Каўка* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Каўк-евіч* - *Каўц(к/ч)-евіч*. ФП: *каўка* ('пташка галка') - *Каўка* (мянушка, потым прозвішча) - *Каўцэвіч*.

(Працяг у наст. нумары.)

Дэманструем неадступнасць у дасягненні мэты

Справаздача Баранавіцкай рады ТБМ за 2017 год

На сядзібе ТБМ імя Ф. Скарыны 12 чэрвеня адбылася прэзентацыя зборніка матэрыялаў канферэнцыі, прысвечанай нацыянальнаму ўніверсітэту, і абмярканне пытанняў, звязаных з развіццём Універсітэта імя Ніла Гілевіча.

З правамі выступілі старшыня ТБМ, дэпутат Парламента Алена Мікалаеўна Анісім, выканавец абавязкаў рэктара ўніверсітэта Алег Анатольевіч Трусаў, сябры Аргкамітэта па стварэнні нацыянальнага ўніверсітэта Уладзімір Колас і Павел Церашковіч. Свае думкі выказалі аўтары дакладаў, надрукаваных у зборніку - Павел Баркоўскі, Пётр Рудкоўскі і Пётр Мігурскі.

падтрымкі ідэя можа быць ажыццёўлена. Пытанне ў тым, каб мы настойліва і пераканаўча ішлі да мэты, спрыяючы і дапамагаючы адзін аднаму. Працу па стварэнні ўніверсітэта мы пачыналі ў час правядзення Кангрэса за незалежнасць напрыканцы 2014 года. Аргкамітэт разглядаў стварэнне ўніверсітэта як адну з надзвычайных задач. Мы падымалі гэтае пытанне падчас розных круглых сталаў. Восенню 2017 года былі зроблены практычныя

Падчас прэзентацыі зборніка матэрыялаў канферэнцыі

- Нават у часы аднаўлення нашай дзяржаўнасці ў 90-тыя гады не было зроблена ўсё, каб паўстала вышэйшая навучальная ўстанова з беларускай мовай, - зазначыла Алена Анісім. - Былі выкладчыкі, якія самааддана працавалі на ніве адукацыі ў вышэйшай школе: нашы медыкі, хімікі, матэматыкі і біёлагі, гісторыкі і філолагі. Гэта ідэя лакальнымі кропкамі спрабавала рэалізавацца, але не была рэалізавана. Пры наяўнасці волі, жадання і ўзаемнай

крокі. Мы здолелі згуртавацца і, нягледзячы на розныя перашкоды, у сакавіку 2018 года дамагліся рэгістрацыі Універсітэта імя Ніла Гілевіча.

- У статуце ўніверсітэта плануецца больш, чым 50 спецыяльнасцяў для магістраў і бакалаўраў, - сказаў Алег Трусаў. - У канцы верасня распачнуць работу падрыхтоўчыя курсы. Плануюцца трохмесячныя і шасцімесячныя курсы. Там будуць выкладацца

замежныя мовы для падрыхтоўкі ЦТ, беларуская мова, гісторыя Беларусі, грамадзянства. Ёсць спіс выкладчыкаў, якія гатовы на курсах выкладаць. Курсы будуць працаваць на працягу года, яны будуць платнымі. Калі будзе атрымана ліцэнзія, то з 1 верасня 2019 года пачнецца набор студэнтаў на дзённае аддзяленне.

Распачаў дзейнасць сайт Універсітэта імя Ніла Гілевіча: www.nhu.by. Пра гэта распавёў Уладзімір Колас. На сайце будуць размяшчацца матэрыялы канферэнцыі, звесткі пра курсы і падзеі, звязаныя з адукацыяй.

12 чэрвеня спадарыня Алена Анісім мела сустрэчу ў Адміністрацыі прэзідэнта з намеснікам кіраўніка адміністрацыі па ідэалогіі і перадала яму зборнік матэрыялаў канферэнцыі.

- Чарговя перамовы прайшлі ў Міністэрстве адукацыі на конт атрымання ўніверсітэтам ліцэнзіі, - адзначыла Алена Анісім. - Атрыманне ліцэнзіі вымагае канкрэтных формаў дакументаў, працы са спецыялістамі ў розных інстанцыях, якая паступова вядзецца.

Эла Оліна, фота аўтара.

Выканаец абавязкаў рэктара Універсітэта імя Ніла Гілевіча Алег Трусаў

Студзень 2017 года пачаўся з ужо традыцыйнага мерапрыемства - Дня здароўя, у якім прынялі ўдзел усе ахвочыя. З цудоўным настроем адбылася катанне на лыжах па лесе, а потым адпачынак за гарбатай.

4 лютага 2017 г. адбылася святочная імпрэза, прысвечаная Дню народзінаў славутага сына беларускай зямлі Андрэя Тадэвуша Касцюшкі, нацыянальнага героя ЗША, Польшчы, Летувы і ганаровага грамадзяніна Францыі. Ён нарадзіўся ў фальварку Мерачоўшчына, вучыўся ў Любешаўскім калегіюме піяраў, які даваў амаль універсітэцкую адукацыю, затым вучыўся ў Францыі, змагаўся за незалежнасць ЗША.

Касцюшка стаў кіраўніком вызвольнага паўстання

23 лютага адбылася прэзентацыя дзвюх новых кніг паэта Алеся Корнева.

21.02.-14.03 адбылася наведванне беларускамоўных груп у садках №№ 24, 2, 9, 40, 23, 54, 69 з падарункамі дзецям.

25 лютага адбылася агульнанацыянальная дыктоўка ў Русінах.

11.03. Сустрэча з Паўлам Севярынцам і Аляксеем Туровічам.

15.03 - 24.03. Змаганне за беларускасць Жамчужніцкай школы.

26.03. Святакаванне Дня Волі. Малітва, наведванне магіл змагароў за беларускасць.

03.04. Сустрэча з Валерыем Мазынскім, прагляд

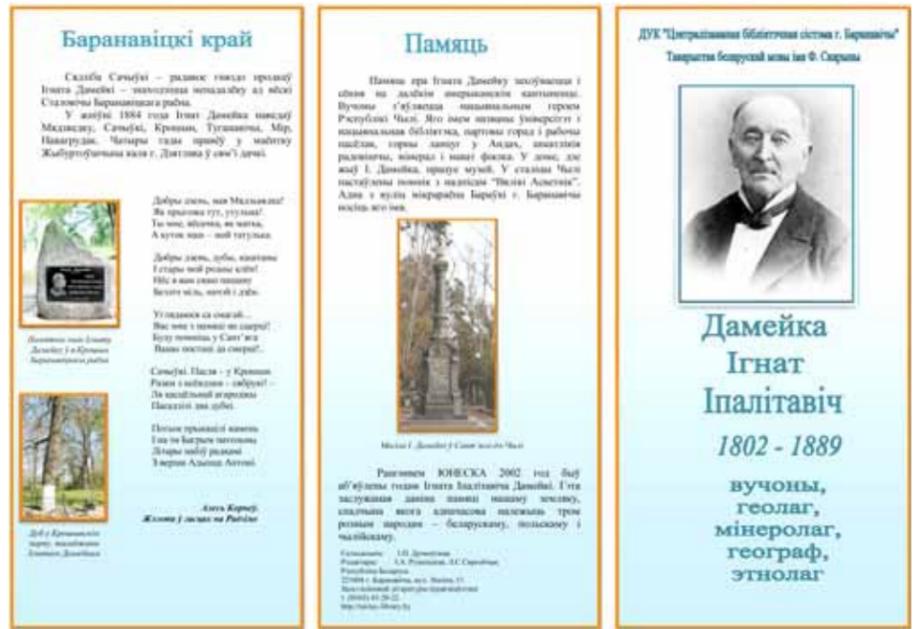
Усталяванне кантактаў з сеткай такіх "Калі ласка".

15 ліпеня грамадская супольнасць і сябры ТБМ развіталіся з Лідзіяй Антановіч. Яна была сталым прыхільнікам адраджэння беларушчыны і стаяла ў пачатку стварэння ТБМ. Лідзія Аляксандраўна пахавана на могілках ў Русінах побач са сваім мужам Д. Р. Жуком.

У ліпені працавалі над буклетам, прысвечаным Ігнату Дамейку, і выпусцілі такі буклет. Таксама адбылася творчая сустрэча з Сяргеєм Чыгрыном, а 29 ліпеня - вандроўка па Наваградчыне.

У верасні прайшлі чаргавыя краязнаўчыя чытанні, прысвечаныя Першай сусветнай вайне.

У кастрычніку адбы-

1794 г. за адраджэнне Рэчы Паспалітай абодвух народаў. Быў гарачым прыхільнікам ідэі свабоды і роўнасці людзей. Святочная імпрэза пачалася 4 лютага а 12-й гадзіне ў фальварку Мерачоўшчына. Ад Баранавіцкіх сяброў ТБМ у мерапрыемстве прынялі ўдзел Мікалай Падгайскі, Тамара Патоцкая, Тамара Зверава, Марына Жук, Галіна Дубоўка і інш.

13 лютага сябры баранавіцкага ТБМ Т. Малашчанка, С. Гоўша, М. Падгайскі адправілі зварот у Белкігу аб недастатковым выкананні Закона аб мовах у дачыненні да друкаванай прадукцыі на беларускай мове.

фільма "Як пошуг маланкі".

3 траўня па чэрвень адбылася стварэнне ляльнага тэатра і першыя пастаноўкі пад кіраўніцтвам В. Болбата.

8 траўня адбылася сустрэча з Вінцуком Вячоркам, а 21 разам з вернікамі ўніяцкай парафіі прынялі ўдзел у святкаванні Дня стварэння баранавіцкай парафіі імя святых Кірыла і Мятода.

27.05. Сустрэча з Ул. Арловым, на якой адбылася прэзентацыя кнігі "Айчына".

17.06. Вандроўка па Гарадзеншчыне з наведваннем Зэльвы і магілы Ларысы Геніюш.

лося прадстаўленне гісторыі ТБМ на "Мова навава", а таксама ТБМ прыняло ўдзел у працы "Крупа стала" па гісторыі партызанскага руху Наваградчыны і Карэліччыны.

Традыцыйна ў кастрычніку была ўшанавана памяць ахвяр палітычных рэпрэсій малітвай ля крыжа, які ўсталяваны на месцы турмы "Крывое кола" па вуліцы Смаленскай. А пасля ўшанаванне працягнулася вечарынай памяці, на якой гучалі радкі "нерастрэльнай паэзіі".

А напрыканцы 2017 года адбыўся вечар паэзіі і ўспамінаў творчай сям'і Аляксея і Алены Белых.

М. Падгайскі.

Пастанова Рады ТБМ

Аб намеры штогадовых складак

Устанавіць з 1 ліпеня 2018 г. наступныя памеры складак:

- для тых, хто працуе - 15 руб. на год;
- для пенсіянераў і беспрацоўных - 7 руб. на год;
- для студэнтаў - 3 руб. на год;
- для школьнікаў - 1 руб. на год.
- для грамадзян РФ - 750 рас. руб., іншых краін - 15 даляраў ці 15 еўра на год.

21.02.2018 г.

Да 155-годдзя паўстання 1863 г.

Апалонія з Далейскіх Серакоўская

Успаміны

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Судзі вырашылі, што “прытварыўся”, пасадзілі яго, як Далейскіх, у цёмны лёх, пасля чаго прыгаварылі на 15 гадоў цяжкіх работ. Звар’яцелага закавалі ў кайданы і пагналі ў Сібір. Далейскія, на колькі толькі маглі, апекаваліся над ім. Подлая салдатня ў дарозе на этапах і ў турмах выкарыстоўвала яго для найбольш паніжальных паслуг. “Наш добры, гарачага сэрца Аляксандр, не раз адхіляў яго і сам іх за яго выконваў”.

Пасля абвяшчэння маніфесту²⁵ браты рассталіся, не лічачыся ні з пачуццямі асабістымі, ані з інтарэсамі, памятаючы адно толькі, што кожны, каму надарэацца права вяртання ў Айчыну, павінен вяртацца, каб ёй далей служыць. Макрэці ў сваім зацменні пазнаваў толькі Францішка і Аляксандра. Першага называў: “Бог бацька”, другога: “Бог сын”. Аляксандр, вяртаючыся ў край, забраў няшчаснага з сабою, маючы надзею, што від знаёмых і любімых месцаў верне яму прытомнасць. Марная надзея. На від Вострай Брамы спыніў хаду, твар яму заруменіўся, вочы заблішчалі. Тры-

вала гэта адну толькі хвіліну, пасля чаго твар зноў набыў мёртвы, апатычны выраз. Жыў у нас больш, чым паўгода. Лекары пастанавілі неабходнасць аддання няшчаснага ў дом вяр’ятаў. Ніхто з сям’і не азваўся ні да яго, ані пра яго.

Наогул, моладзь наша ў 1848 годзе дзейнічала добра, шляхетна. Няшмат удалося, а і гэта, можа не з браку духу, не праз подласць, але хутчэй з-за недахопу ўмення распазнаць фальш, абман і двудушнасць чальцоў камісіі.

У 1848 годзе перад сваім увязненнем браты Далейскія дамовіліся ў выпадку знявольнення старацца аб тым, каб хоць адзін з іх дваіх ацалеў і мог застацца ў краі для правядзення працы далей. А калі гэта акажацца рэччу немагчымай, прымаць віну вышукваных на сябе, каб тая ацалелі і маглі працаваць далей. Тым спосабам многія з чальцоў першай звязавай арганізацыі (вядомыя толькі Далейскім) з кола шля-

хецкай моладзі па вёсках, універсітэтах, семінарыях, карпусах ацалелі і маглі пазней завіхацца на ніве асветы люду, ліквідацыі паншчыны і г.д.

Францішка асудзілі на смерць, прысуд замянілі ў выніку старанняў сям’і перад Бібікавым на 15 гадоў катаргі; Аляксандра - на 10 гадоў²⁶, але ён прасіў пра магчымасць раздзяліць лёс брата. Прабыў у Сібіры 7^х гадоў, вярнуўся ў 1856 годзе ў снежні²⁷; Францішак прабыў ад²⁸ лістапада 1850 да 1860 года - 10²⁷ гадоў.

Пашана і прызнанне вялікай шляхетнасці “абодвух братоў Далейскіх, якія захоўваліся ў сэрцы Літвы ад 1848 года, зрабілі, што з хвілі іхняга вяртання згрупавалася яна з верай вакол іх.

Нядоўга абодва ўлюбёныя браты крочылі ў любімай працы поруч. ²⁹Аляксандр памёр у 1862 годзе³⁰.

³¹Аляксандр, вяртаючыся з Сібіры, для паразумення з моладдзю затрымліваўся

ў Казані²⁸, у Маскве і ў Пецярбургу, дзе ад Зыгмунта (Серакоўскага) пачуў шмаг каштоўных падказак адносна вясковых праблем.

³²Так, гэтыя два браты, якія бязмежна любілі Бацькаўшчыну, моцна адрозніваліся, аднак, па настроі, тэмпераменце. Любоў да Бацькаўшчыны, сумленнасць і поўная ўпартасць у асабістых поглядах роўныя ў абодвух. Розум, воля і лагічнасць, якія ўказвалі хутка і ясна надзейную, найправільнейшую дарогу, па якой павінен крочыць грамадства, будзілі веру, пашану і бясспрэчнае падпарадкаванне грамадства кірунку Францішка. Аляксандр будзіў да сябе больш, чым Францішак, братэрскія любоў і давер. (Прыгадваюцца мне ў гэтую хвіліну словы аднаго з чальцоў арганізацыі: “Францішка баімся, саромеюся і слухаемся; Аляксандра любім, распавядаем яму пра нашыя слабасці і тропім яго парадом”).

Аляксандр верыў брату, стараўся заглушыць у сабе запал і парывы, тараваў і аблягчаў дарогу брату, хаця чуцём схіляўся больш у бок партыі руху³³. За колькі гадзін перад сьцюнам падняўся яшчэ на пасцелі з даўнім бляскам у вачах і з заклічнымі словамі: “Не прыціскаць, не душыць парываў духу народа!”³⁴

Пахаваўне яго было першай вялікай маніфестацыяй народных пачуццяў, для выражэння якіх за труной ішлі не толькі жыхары Вільні, але рабілася ўражанне, што³⁵ Літва журботная, бедная, урачыстая хавае аднаго з сыноў сваіх. Сяляне і работнікі, з якімі ў час³⁶ правядзення работ на чыгуначнай лініі³⁷ зблізіўся і падаў довады шчырай да іх любові, і як таксама і моладзь, вернутая з выгнання і, прасілі сям’ю, каб ім дазволіла паставіць сваім юштам помнік і выразаць уласнымі рукамі крыж і агорджу³⁸. На валуне выбілі словы:

“Аляксандр Далейскі, нар. 12 студз. 1827. пам. 14 красавіка 1862 г.
Не змардаваны нядоляй
вучань Хрыстовы,
Верны Майстру сэрцам
і паслушны чынам
Дух мацаваў свой
адажным словам
Usque ad finem.³¹
Сябры па выгнанні,
цябе мы праводзім як брата
Магілу тваю
лаўрам адвагі вяччаем,
Далоні сабе падаём
тваім заклікам узняты.
Usque ad finem.”

Духавенства хавала яго паводле цырыманіялу, прынятага пры пахававанні капланаў. Спаведнік, выходзячы ад Аляксандра, сказаў: “Святы! Не мы за яго, але ён няхай там за нас моліць Бога”³⁹.

Пасля смерці бацькі была гэта першая ахвяра, якую

смерць паклікала з трона нашай сям’і. Не буду апісваць, чым быў той удар для Францішка. Мы бачылі толькі, што ад таго часу з падвойнай энергіяй і аддачай пасвяціў ён сябе справе Бацькаўшчыны. Яго розум, яго трапныя і справядлівыя меркаванні пра падзеі і пра людзей зрабілі, што ўся Літва не толькі згрупавалася, але з бясспрэчнай верай у яго моц як аднаго на той час чалавека, здольнага пакіраваць лёсамі Літвы, абаперлася на яго⁴⁰.

⁴¹Пры целе Аляксандра не было пахавальных прамоў (не было, бо не магло быць). Толькі ўзрушаны Севярын Ромер пры апусканні цела ў зямлю прамовіў у некалькіх словах: “Быў гэта сярод нас Ян, які пракладаў дарогу Хрысту”⁴¹.

Праца развівалася ўдачна і былі відочныя яе вынікі. (Праз узмоцненую працу цягнуліся да з’яднання і незалежнасці). Але, аднак, у 1863 годзе тая вялікая надзея трэба было прынесці ў ахвяру на імя салідарнасці з Польшчай.

У 1848 годзе найважнейшых вязняў звычайна трымалі ў цытадэлі і адтуль вывозілі. У лістападзе “таго ж года” наша маці таемна атрымала паведамленне, што 26 лістапада вывезуць кібіткай³⁷ з вязніцы абодвух Далейскіх.

Уся сям’я, не выключаючы дробнай дзятвы, слуг, сяброў і калегаў братоў, аказалася ў той дзень перад узыходам сонца на дарозе, якая ішла пад гару. Не ведаю, ці ўтрымалася ў памяці ўласна ў той час атрыманае ўражанне, ці пазнейшы аповед старэйшых сямейнікаў, але здаецца мне, што адчуваю сёння: холадна, шэра, раса, жудасная санліваасць. Я спала на каленях маці. Распавядалі мне, што раптам у аддаленні з боку горада пачуўся паштовы званок. Моладзь сарвалася, маці ўсунула аднаму з іх торбачку з грошмя для ўручэння сынам. Кібітка наблізілася, раздаліся воклічы:

- Хто?
- Далейскія!
- Куды?
- На Сібір!
Голас маці сярод цішы.
- Няхай вас суправаджае малітва і дабраславенства маці!

- Маці! Вернемся! Бог з намі! Да пабачэння ў краі!
Кібітка затрымалася, што было для сабраўшыхся рэччу незразумелай. Літасць з боку жандарма? Ці ямшычка³³? Мабыць, тое другое.

Кабецкі⁴² караім з Трокаў, “калега братоў” (нешта ў родзе Браніслава Залескага з погляду на высакароднасць і дабрыню сэрца) падбег першы учапіўся за кібітку. Францішак паціснуў яму руку, грошы адхіліў. Кібітка памчалася.

У далейшым падарожжы гналі іх пеша, закутых у кайданы, прымацаванымі да адна-

го прута з разбойнікамі³⁴. Моладзь нашая, ідучы з імі, вучылася сягаць глыбока ў людскую нядолю, у нэндзу гэтага свету.

Францішак меў побач з сабой старавера³⁵ з Пскоўскай губерні. Асудзілі яго на 15 гадоў цяжкіх работ за абразу, нанесеную князю, прыгонным ягога быў. Старавер меў чагыры дачкі, найпрыгажэйшыя з усёй вёскі. Князь штогод браў іншую, адсылаючы раней узятую бацьку на пасмешышча і на няславу сям’і ў вачах усёй вёскі. Засталася яму ўжо толькі наймалодшая, адзіная, гадоў пятнаццаці. Пэўнага дня прыйшлі з двара і па яе. Бацька не даў. Схавалася. Праз некалькі дзён прыйшоў воз з розгамі. Адшукалі і выцягнулі дзяўчыну. Сяклі розгамі бацьку, маці і яе за супраціў. Павалаклі Дуняшку ў двор. Зроспачаны бацька склікаў усю вёску. Узброіліся розгамі. Ідуць у двор. Князь выходзіць, каб разграміць і разганць зухвалы зброд ў перакананні, што прыйшлі прасіць аддаць дзяўчыну. Раскольнікі³⁶ кідаюцца на яго. Паваліўшы, вучаць розгамі. Пасля экзекуцыі князь сказаў толькі такія словы: “Васька! Васька! Тво ты сделал. Лучше было меня убить, чем так обесчестить”³⁷.

Васька ў маладосці быў узятая для паслуг панічу. Вучыўся з ім, у школах рабіў за яго ўрокі. Быў з князем ва ўніверсітэце. Здаў за яго экзамен і за яго атрымаў дыплом. Пасля чаго быў адпраўлены ў вёску, як прыгонны - мужык.

Палітычныя вязні хутка прыйшлі да высновы, што для забеспячэння жыцця, для атрымання дапамогі і апекі да сведчаных разбойнікаў, мясці аддаваць ім усё свае “паддзённыя”³⁸ грошы, што без іх практычнай рады бедакам не хопіць сіл на далейшую дарогу. Яны навучылі палітычных здымаць кайданы і зачэпляць іх за прут. На прывалах разбойнікі захоўвалі для палітычных найлепшыя куткі, якія не раз мусілі здабываць ад іншых сілай. Па прыбыцці на этап кідаліся як шалёныя, распіхваючы і драгуючы тых, хто ім стаяў на дарозе, каб першымі заваліцца гурбой у той кут, добра ім вядомы з паўтараных ужо паходаў той дарогай. Навучылі палітычных выбірацца з этапу ў горад, фальшаваць пераклічкі, ці паверкі³⁹ (якія выгнанцамі называліся паняверкамі), г.зн. заміж непрысутных ставіць ужо палічаных.

На нейкім [з] этапу, было гэта на Навагодню куццо, моладзь ўспамінала, што ў тую хвіліну робяць у іх, у родных дамах. Нехта пачаў тонкім голасам мурлыкаць папулярную на Літве мазурку; “Недалёка ад вёсачкі хадзіў я каля рэчкі. Там бачыў прыгожую Басю, з прыгажосці цешыўся”. Спяваў тонкім голасам, перадаючы спеў сваёй малой сястрычкі. Некалькі іншых далучылі свае галасы. Паўстаў у выніку вясёлы аркестр. Моладзь сарвалася да танцу, пабрываючы кайданамі. Раптам раздаўся надрыўны крык: “Так! Ах так! Яшчэ! Яшчэ!” Павярнуліся ў бок, адкуль голас паходзіў.

(Працяг у наступным нумары.)

¹ У копіі BUW пасля гэтага словы: памешчаны ў агульную камеру з забойцамі і ...

²⁻⁴ У копіі BUW няма.

⁵⁻⁷ У копіі BUW у тым месцы: У 1859 г.

⁸ У копіі BUW няма.

²⁵ Аляксандр II абвясціў два амністычныя маніфесты: пасля заняцця трона (27.III/8.IV.1855) і з аказіі каранаванні (26.VIII/7.IX.1856). Браты вярнуліся ў сілу каранаваннага маніфесту.

²⁶ Кару смерці, змененую на ссылку атрымаў таксама і Аляксандр.

²⁷ У копіі BUW: 9

²⁸⁻²⁹ У копіі BUW: 1859 г.

³⁰ У копіі BUW пасля гэтага слова: лістапада.

³¹ У копіі BUW: характараў.

³²⁻³³ У копіі BUW іначай: Праз некалькі месяцаў пасля вяртання Францішка ў 1861 г. памёр Аляксандр у траўні.

³⁴⁻³⁵ У копіі BUW няма гэтага фрагменту.

³⁶⁻³⁷ Гэты фрагмент знаходзіцца таксама ў далейшай частцы ўспамінаў. У гэтай рэдакцыі будзе ён там прапушчаны (гл. дадат. d на с. 95).

³⁸⁻³⁹ Гэты фрагмент знаходзіцца таксама ў далейшай частцы ўспамінаў. У гэтай рэдакцыі будзе ён там прапушчаны (гл. дадат. d на с. 95).

⁴⁰ У копіі BUW пасля гэтага слова: уся.

⁴¹ Аляксандр атрымаў пашпарт у Нерчынку 4.I.1858 г. і ў той жа год вярнуўся ў край, Францішак атрымаў пашпарт 14.III.1860 г. і ў Вільню вярнуўся ў ліпені таго ж года.

⁴² Казань - губернскі горад, які ляжыць на галоўным ссыльным шляху з каралеўства і заходніх губерній у Сібір, універсітэцкі цэнтр. Сёння сталіца Рэспублікі Татарстан.

⁴³ Партыя руху называлі лагера чырвоных, радыкальнае згуртаванне ў студзеньскім паўстанні.

³⁸ У копіі BUW заміж таго: на працягу двух гадоў.

³⁹ У копіі BUW пасля таго слова: збратаўся.

⁴⁰ У копіі BUW няма.

⁴¹ Гэты фрагмент знаходзіцца таксама ў далейшай частцы ўспамінаў. У гэтай рэдакцыі будзе ён там прапушчаны (гл. дадат. g на с. 96). У копіі BUW няма часткі ад пачатку да апошніх слоў інскрыпцыі.

⁴² У копіі BUW пасля таго: у 1862 і 63 г.

⁴³ Гэты фрагмент знаходзіцца таксама ў далейшай частцы ўспамінаў. У гэтай рэдакцыі будзе ён там прапушчаны (гл. дадат. f-f на с. 96). У копіі BUW няма.

⁴⁴ Аляксандр быў пахаваны на могілках на Росах. Надмагільную пліту паставілі на складкі віленскія мастакі: Баляслаў Русецкі, Эдвард Паўловіч і Альфрэд Ромер. Была абноўлена і нанова адкрыта ў міжваенны перыяд.

³¹ Usque ad finem (лац.) - аж да канца.

³²⁻³³ У копіі BUW у тым месцы: 1850 г.

³⁴ У рукапісе: Кубецкі.

³⁵⁻³⁶ У копіі BUW няма.

³⁷ Кібітка - турэмная карэта, якая служыла ў Расіі для перавозкі вязняў у высылку.

³⁸ Ямшычк (з рас.) - паўсюль ужываная ў тагачаснай Літве назва вазніцы.

³⁹ Прыгавораных у дарозе на месца кары часта злучалі ланцугамі (прымацаванымі да ног або рук), якія зачэплялі за адзін прут.

⁴⁰ Стараверы, іначай стараабрадцы-праваслаўныя, якія не прынялі рэформ, праведзеных у XVII ст. у праваслаўнай царкве, застаючыся пры старых абрадах; афіцыйнай царквой прызнаваліся за секту.

⁴¹ У копіі BUW: Галодныя.

⁴² Раскольнікі ці стараабрадцы. Назва ад слова “Раскол”.

⁴³ Васька! Васька! Што ты зрабіў? Лепш было б мяне забіць, чым так абняславіць.

⁴⁴ Напэўна сума, якую вязні атрымлівалі падчас дарогі на дзённае пражыванне. Наогул называлася гэта “харчовае” або “кармавое”.

⁴⁵ Гаворка ідзе пра сістэму праверкі прысутнасці, ад рас. слова “поверать” - правяраць.

(Працяг у наст. нумары.)

- Якія?
- За пяцьдзясят гадоў колькі табе надавалі - у дзяржаўных ведамасцях, недзяржаўных.

Івану Самусевічу баляць захоп здаровых рук саракатрохгадовага мужчыны. Спрабуе адарваць чужыя рукі ад валасоў:

- Чалавек багаты, калі неба яго церпіць. Я бедны.

Удар кулаком поўху. Зараней дастанья з штаноў пласкагубцы схпілі два пальцы правай фельчара, ціснуць. Чуваць як у адным ломіцца коста. Абутнік жокацца закрычаць - не атрымаеца. Два мускулістыя плячкі заціснулі рот салдацкай папругай, паверх жаночы шалік.

Або не агледзеліся як апынуліся на падлозе. Малады звязваў старому за спіною рукі. Ашломлены ад болю і нязручнасцяў Іван Самусевіч перапужаны не на жарты, пнецца шгосяці мовіць. Бескарысна. У руках бандзюгі шапавецкі востры нож. Выказвае сур'езнасць намераў. Гаварыць Самусевіч не можа, сумоўніка чуе.

Антон Новік паказвае старому вынятую з кішні залатую непамечаную манету:

- Гэта не мая. Твая. Мае намечаныя засталіся ў цябе. У тваёй кайстры. Золата ададай. У цябе шмат. Аддасі схрон - жыць будзеш, не іначай.

Разгайданыя дзверы ў гумне зрэдку паскрыпаюць. Іван Самусевіч спадзяецца на суседзяў. Лямпа ў хаце не гарыць, кнот дыміць... Суседзі ведаюць, стары абутнік рана кладзецца спаць, можа хто пойдзе за хлём ці ў туалет, пачуе шоргат звязанага дзеда, падасць хоць як-небудзь сігнал.

Іван Самусевіч выпярпеў удары малатком і шчыпы абцугамі, бачыў ярасныя вочы азвэрлага ашалельца, распетрыў: вырвацца з варожых рук не ўдасца.

Убачыў шытак, махнуў галавою. Змікітлівы Антон упетрыў галоўнае. На чыстай старонцы шытка напісаў Самусевічу: "Дзе грошы?" Праз хвіліну ў шаўца разблытаныя ногі і рукі. Вывеў яго Антон Новік да вакенца ў сенцах.

- Паказвай, не цягни хвіліны. Жыць застанешся. Не пакажаш дзе схрон - сыйдзеш крывёю.

У хаце рабаўнік аблазіў усё, у сенцах аблазіў усё, спадзяецца на калоду для расколвання палення ўскрай хлява.

Некалькі выратавальных хітрыкаў Івана не ўдаліся. Моцна перавязаны рот, завязаны за спіною рукі не даюць нават грукнуць.

Позна ўвечары абнясілены дзед ляжаў у сенцах, хрыпеў, апошнім рашучым жэстам паказаў аловак, новую чыстую старонку.

Нечаканая рашучасць старога падзейнічала на ката і рабаўніка. Самусевіч вызваленай правай рукой пачаў выводзіць літары. Антон Новік у цемнаце мігчывага курдымства сернікаў не зразумеў, што выводзіць палонны.

Гусі-гусі, будзьце мне сведкамі

Апавяданне

"Гусі-гусі, забярыце мой боль".

Новік ушалопіў насмешства, ткнуў шаўцу нож у бок.

- Напішы яшчэ пра жораваў.

- Ты, думаеш, ашукаў мяне, калі выцягнуў з хаты. Рот табе не адкрыў. Паказвай дзе манеты, грошы. Ніхто нас не пачуе, не ўбачыць. - Антон Новік выдатна ведае логіку цягавітых эканомных вяскоўцаў. Будзе хадзіць у зрэбі, недаядцаме, а грошы берагчыме.

Барацьба дваіх за маленькія секунды волі завяршылася нечаканым фіналам. Самусевіч схпіў аловак аслаблай рукою пачаў выводзіць нарэшце патрэбнае Новіку прызнанне. Праз паўхвіліны загараўся сернік бліз шытка, дрыготлівая рука старога не паспела дапісаць адзінае і апошняе слова: "Эсэсавец!"

У вялікай пераможанай Германскай дзяржаве, фактычна імперыі адзін чалавек біўся над вырашэннем вялізарнага пытання. Ці можа сучасны чалавек фізічна вытрымаць допыты, нават катаванні, як было ў раннім хрысціянстве і ў часы інквізіцыі? Гэтае пытанне рэйхсміністр Генрых Гімлер вырашаў на нямецкіх злачынцах, нямецкіх камуністах, асабліва часта і прыдзірліва на іншаземцах, у тым ліку славянцах.

Вывад рэйхсміністра Гімлера не суцэпальны для сучаснага чалавецтва. Ніхто фізічна не вытрымае здзеку, боль. Чалавек, які мог кіраваць усёй Германіяй, пад воклічамі якога "Рот фронт" маршыравалі шматлікія калоны, - Эрнст Тэўльман, - адкрыта прызнаваўся: толькі не пакуты. Тэўльман у турмах не катавалі. Спалілі.

Сярод дваццаці сямі аб'яднаных пад Германіяй дзяржаў Еўропы знайшлася толькі адна, што засупярэчыла этычным і фізічным законам прыроды, засупярэчыла логіцы сучаснага, магла цягнуць логіку смерці, перамагаць боль. Такой дзяржавай быў СССР. Вострай кропкай у саветаў стаў горад Мінск.

Пад вялікім дзяржаўным сакрэтам, без ніякай палітычнай буфанады перад вачыма рэйхсміністра ў кастрычніку 1942 года ў Мінску з'явіўся лабасты валявы мужчына ў абарванай вопратцы арыштанта. Сярод трох следчых Іван Кавалёў не звяртаў увагі на ціхага цывільнага ў пенсэ за столікам бліз вакна. Толькі пасля двухгадзінных катаванняў - калолі рукі і ногі, адрэзвалі па частках пальцы, потым руку левую, адсеквалі пальцы на ступні, а потым і самую ступню, - пасля мора крыві на падлозе, маўклівы пры вакне цывільны мігчывага курдымства загадамі.

Вырэзвалі стужкі і зо-

ркі з цела мужчыны. Маўчаў, стагнаў. Аблівалі вадою. Зноў білі. Катавалі горай за інквізітараў.

Нечакана акуларык дазволіў Івану Кірылавічу Кавалёву хвіліну вырашаць - пакутаваць з языком ці без языка.

- Вас, сакратара мінскага падпольнага гаркама партыі, свае будучы лічыць здраднікам. - Чарговы раз разгортаюць на сталі нямецкія і беларускія газеты з партрэтамі Івана Кавалёва. Псеўданімы Іван Стрэльскі, Іван Неўскі, Іван Гаўрыловіч. - Нямецкія і камуністычныя газеты, лістоўкі, як газету "Звязда", мы перадаём па ўсіх ваших кропках. Нават у Зыслаў на Любаншчыну будзе ўсё выслана. Нічога вы не даб'яцеся жалезнай упартасцю. Правакатарам і здраднікам застанецца ва ўсіхных вачах. На стагоддзе.

- Бог і Неба ўсё бачаць. Як тыя ж птушкі за вокнамі, - адзін з адказаў дапытванага, які так і не прызнаўся ні ў чым.

На другі дзень Генрых Гімлер яшчэ раз узіраўся ў абпрукі чалавечага цела з галавою Івана Кавалёва. Праз хвілін колькі ў наступнай жорсткай катавальні назіраў яшчэ двух чалавек. Вярнуўся да Кавалёва:

- Ніхто вас ведаць не будзе. Ні ў Мінску, ні ў Зыславе. Мы патурбуемся пра гэта. Вам лёгка памерці не дадзім, сцячы крывёю не зможаце.

- Птушкам не загадаеце. І Небу.

Нямецкія следчыя памыліліся нашмат. Дваццаць з лішнім гадоў Іван Кавалёў лічыўся на Беларусі правакатарам і здраднікам, герой не мог прабіцца праз нямецкія і савецкія няпраўды.

Гэты выстагн чалавечага абрубка, мужнасці і героіства Кавалёва застаўся ў душы рэйхсміністра Гімлера на веку, да самастойнага расціску зубамі шкляннай ампулы з ядам у 1945 годзе.

Рэйхсміністр Германіі Генрых Гімлер і яго падручныя ўсяможна стараліся ўтаіць свой прылёт у пракляты Русланд, праўдзівай, Беларусланд. Цэлая каманда найвышэйшых катаў не сумела выбіць ад Івана Кавалёва хоць якое прызнанне пра яўкі, атрады, спіскі. Ні ў адной краіне Еўропы не ўдалося знайсці арыштанта, які вытрымаў катаванні. Іван Кавалёў разбіў мары стваральніка тэорыі нібелунгаў.

Змаглі асобныя асілкі выкаваць сабе помнікі з золата, могуць асобныя быць волатамі. Пры жыцці займець няўмірную славу і пашану. Як Іван Кавалёў.

Фельчар і абутнік Іван Самусевіч увачавідна пацвердзіў мужнасць этрускаў, зазнавальнікаў Рыма.

Валер Санько

Абачлівыя грабежнікі ніякіх знакаў пасля сябе не пакінулі. Спаленыя сернікі і попел вынеслі. Слядоў не было. Нават адбіткаў знайсці не ўдалося. Толькі на двух перакамлічаных старонках адбіліся складзеныя літары з рукі закатаванага славянца "Гусі-гусі! Будзьце мне сведкамі!". У прызорнасць лёсаноснай сілы птушак ніхто са слущакоў доўга не мог верыць.

Таямніца прыроды ствараць жывыя лагічныя істоты з любой сваёй часткі, надаваць уладу пераўплочваннем жывога ў нежывое. Нават незадаволены перарослікі могуць узвышацца самаахвяраваннямі. Жыць вольна, у роўнасці ўз'яднанняў з усежывой прыродай, чулай да любой часткі да самой сябе.

Нават рана памудрэлыя да сілы лётнасці істоты не могуць параўнацца з яркасцю ваколя, не могуць у любой стадыі пераўзыходства, самай зайздроснай стадыі, сузіраць асобныя дэталі рухальнай плыні, не кожнаму даступнай.

Усяленская гармонія жываноснай плыні не для недавумкаў тыпу Антона Новіка, якія хіляцца ў любыя бакі жывейскага існавання. Для іх, як эсэсаўцаў Гімлера, неганыбоцце любыя злачынні, катаванні.

Іван Самусевіч засынаў. Звон вялікай ігрушаўскай званыцы тапіў хаты, пабудовы, агароды. Звон умацоўвае высілка пакутаў душы жыхароў Гэтага свету і Таго, асабліва маладзіў намежавых, да якіх акурат цяпер адносіўся Іван Самусевіч.

Страх і жудасць запоўнілі цела фельчара і абутніка, не на доўгі час. Неўзабаве падыйшло замірэнне з існым і няісным. Нішто не стала страшным.

Прышло разуменне асноўнага: грошы гадзяцца толькі на добрасць сваёй і чужым душам - адрамантаваць званыцу, храм паставіць, малітоўнік купіць для школы, перапісаць для прыхаджан прашаны Аляксеем Бялько тэкст філасофскай складанай мудрасці. Шчасце - праца, старасць абмяжоўвае задумы разумення і ацэнкі выкананага.

Прыгажосць усё, яе трэба чуць усім. У завязцы сумныя праблемы бачацца не кожнаму. Жыццё іначыць сам чалавек, час замяняе не любога, узвышае яшчэ меней.

Недарэчна ляжыць Іван Самусевіч на падлозе, у крыві? Чаму так? Адкуль такая пранізлівасць разумення ўсяго, хоць бы таго ж Ігара Бадановіча. Пасля страшэнных каматозных бедстваў ажывання Ігар Бадановіч уваскрос, прытуліўся да жыцця вёскі, сямя зладаваў. Пашана, любоў да ўзвышанай навукі - і зрыў Бадановіча ў бытавое калыхан-

не, раз'яднанне інтарэсаў навукі. Разменьвае сябе ў фізічныя і бытавыя ўмовы, як большасць вясковых працаголікаў. Няўжо тое ж паўторыцца з Іванам Самусевічам. Дык яго ж сілы і мазгі не тыя, слабыя, як у большасці старых.

Чуе пагрозы абутнік, праклінае грозніка Новіка, засынае. Сыход у зіхатлівую залатлівасць Івану Самусевічу станавіўся радасцю.

Да дваіх задаволеных удалым завяршэннем рамонт хаты Івана Бурака, сумесна выпітай паўлітроўкі, анекдотных размоўнікаў нечаканна прысуседзіўся цыган Новік, чацвярцінку прынёс сваю. Яркія зкаламбурны. Бывае ж такое, ёсць што выпіць, дзе выпіць, а з кім ніяк не знаходзіцца. Працавіты дружбачкі Новік прыемнічаў амаль з усімі вяскоўцамі. Прыстанкіўся па дарозе, то можна, сядай.

Восень усё больш выпраўляе ў цёплы вырай птушак. У спакоі восенскіх надвечаровых агародаў і палёў, дзелавітай адзінокасці калодзежных вочапаў, што стараннаносяць вадзю з калодзежных глыбіняў, у яркіх пахах ускіпанай свежай раллі, ласкава пагляджванай восенню, цвірчыць, выстойвае цішыня.

Шпатаккі вятрыска гайданецца па сонечным нягройкім полі, зашэпчаць бурчанік, пажайцелья беразак і дубняк, пачырванелыя клёны, асіны і зноў цішыня. Зрэдзь цішу разгойдаюць вострыя да пранізлівасці гусіныя кугіканні і жураўлінае курлыкканне. Велічныя ў далёкай светлай цемрыўнасці моцныя птахі калыхаюць неба, рэдкія воблачкі.

Задаволеныя вераснёўскаю багатаю парою, выпітаю гарэлкаю, зараней прынесенымі смажанымі рыжыкамі і сыраежкам, абакмамі і лісічкамі, мужчыны пачуваюцца не проста землякамі - прыяцелямі. Іван Бурак ўзгадвае народнае - калі грыбна, то і хлеба. Дапаўняе Мікалай Макарэня: зялёнкі, падзялёнкі і апенкі дарэмна не бяруць вялікайгрушаўцы і працавічанцы, іграўцы і нежаўцы. Такія грыбцы соляць і марынуюць бочкамі.

Праз гадзіну трое мужчын, прылашчаных градусамі за зямляцкім сумоўем, калываюцца па вуліцы.

- Кінь Іван глупства зялёнае, нам хопіць баравікоў і лісіцаў. Бярыце адно справядлівых, - настойвае Іван Бурак.

- Стрыжы ўжо адляцелі, - Антон Новік зрэдзь узіраецца ў неба. - Гусі і жоравы яшчэ вухаюць. Таксама рыхтуюцца ў вырай.

Выглянула з воблакаў усміхлівае сонца. Сад Мікалая Макарэні, узбочныя дрэвы гараць, пераліваюцца, безупынна мяняе фарбу кляновае лісце. Польшым узіхваюць у парадзелаі лістоце шчопці рабінаў.

- Гу-іў! Гус-і! Курлыгы... - выдыхае неба рэха воддальнага гусінага і жураўлінага кліну. Пераклікаецца рэха, кажкі нясуць яго вольна, з годнай прыгажосцю.

- Іванавыя сведкі ляцяць, - прамаўляе Антон Новік.

Дробнае птаства - шчыглы і чыжы, любіць ласаватца пераспелым зернем жыта і пшаніцы. Поўны месяц учырвонена і стойка выстойвае над зямлёй, у прырэчных кустах алешніку і ядлоўцу, крушыніку. Запозненныя сінічкі яшчэ выдзёўбаюць насенне высокага зеля паўз платы. Вераб'і з імі не спаборнічаюць, кожнай птаста хапае спажывы.

- Хораша нябесныя выводзяць, - ацэньвае чарговыя рулады гусей і жораваў цыган.

- Якога Івана? - насцярожыўся Мікалай Макарэня. Яму яшчэ не расцяміўся выказ.

- Вялікайгрушаўскага. Як удзень у сонечным пажары выярквалі гатункі малінавак, каштэляў і піпінкаў у садах, як сцемлівала іх высокую адметнасць нябесна поўня, так завывразнала паміж траімі страхавітае ўдакладненне. Задаць яго Антону Новіку ніхто з дваіх не асмеліўся.

У недалёкай высокай бусянцы на вязе, быццам увесну, выстойваў бусел. Пачуў блізкае мужчынскае выгаласе, запаважніў над полем, выцягнутая задуменная дзюба асочвае ваколцу.

Гожаць багатага жніўнага позняга вечара, роўнасць сярод самавітых вясковых гаспадароў, выпітая шклянка самагрэву аднялі заўсёднаю пільнасцю у Антона Новіка. Прышчаміў язык, закашыляўся, нічога не патлумачваў, лоўка перавёў размову на тупых і разумных баб. Іграўскія і вялікайгрушаўскія аднолькавыя, да познага часу на агародах.

- Вячэру трэба мужыку рыхтаваць, а дастатны ўсё буракі цярэбцяць, збіраюць зелле.

Развітанне, смех, бываліцы, прыбашліцы. Згоды-нягоды Антон Новік не пачуў, яе не было.

Івана Іванавіча Самусевіча любілі ў Вялікай Ігрушы, Працавічах, Іграве, Нежаўцы, Валатах. Недарэчная пакутлівая смерць дабрака нікім не забывалася. Перанесены ім пакуты грукаліся ў сэрцы многіх. Мікалай Макарэня раскеміў, сведкі якога Івана выгікалі ў неба.

Не філасофскімі тытэзамі, усімі фібрамі душы словы доктара Аляксея Бялько даўно ўясніў былі вясковы механік Мікалай Макарэня: мёртвыя чуюць, памагаюць і шкодзяць, за любую дапамогу тагасветнаму прырода аддзюкуе не адно табе, усяму крэўству. У забойцы і яго памагатага адна дарога, хто іх ловіць - восем памочнікаў мае. Нельга чакаць пакуль ваўкі з'ядуць авечку, каб пачаць сцерагчы статак - адразу стой за праўду. Хто пасягнуў на жыццё другога, асабліва добрага, невінаватага, ганебна, страціць сваё, блізкіх.

(Заканч. у наст. нумары.)

Звініць каса - ЖЫВЕ ВЁСКА

У Ганчарах на Лідчыне прайшоў раённы конкурс ручной касьбы

Ужо ў трэці раз Ганчары сабралі людзей, якія ўмеюць трымаць у руках касу. Тую, самую сапраўдную, з дзядулявай вёскай, кіно і старых кніг пра сельскае жыццё. Нехта пацісне плячамі - а навошта, маўляў, гэта трэба, калі ёсць трымеры і газонакасілікі? Што варажыць? Пойдзем і спытаем у касцоў! Толькі крыху пазней. Пакуль пра тое, як усё праходзіла.

скага краю. І - пра цуд! Сярод касцоў - дзве дзяўчыны! Няўжо ім таксама не слаба?..

Кожнаму ўдзельніку быў выдзелены свой участак, які дастаўся па лёсіку, усе сталі ля сваіх нумароў, і час пайшоў. Ішоў ён хутка пад звон кос і песні мясцовых артыстаў. А працавалі ўдзельнікі лёгка і нязмушана, быццам і не працавалі зусім, а танчылі. Няўжо усё так проста?

пра мяне скажуць - і прэса касіла! Не, гэта вядома, гучна сказана, але праз пару спроб пасля экспрэс-навучання, якое правёў Станіслаў, каса пайшла як з маслам. Вось што значыць добры настаўнік!

Дарэчы, вельмі нядрэнна касіла каса ў прадстаўніцы далікатнага полу Вольгі Навік з Ганчароў. Дакладней, сама дзяўчына жыве ў Дроздаве, загадвае мясцовай

борніцаў у мужчынскай справе з мужчынамі - гэта вам не жартачкі! Святлана Радомская з Мінойтаў таксама можа абыйсціся без трымера і дапамогі мужчын. Нават касу наклапаць умее!

Як быццам гуляючы, скончыў сваю паласу яшчэ адзін прадстаўнік Ганчароў Іван Матусевіч, дужы, гужаваты і самы старэйшы ўдзельнік. Яму ўжо за 80, а фізічнай форме можа і малады пазайздросціць.

- Гэта ж фізкультура, - пацвярджае мужчына і жартуе. - Тое ж самае, што трэнажор. Тут табе і спіна роўная, і рукі дужыя.

А калі без жартаў, Іван Матусевіч упэўнены, што толькі ручная каса і спрыт рук чалавека не наносяць страты прыродзе, не псуець каранёвую сістэму травы, і ўкос вырастае густы, сакавіты, увогуле - што трэба для жывёлы.

Наогул, конкурс касцоў становіцца яе толькі раённым, а сямейным. У ім ужо з'явілася свая дынастыя: бацька і сын Пятрашкі - Валянцін і Валянцін (Ваверка). Яны - каманда! Калі старэйшы скончыў свой участак, адпачываць не стаў, а адправіўся дапамагчы сыну справіцца з працай.

Такім чынам, прайшоў час падвядзення вынікаў. Не ведаю, як там прайшлося журы. Мяркуючы па ўсім, нялёгка. Бо ацэньваць трэба было і па хуткасці, і па якасці, і па

Дабірацца да поля, выдзеленага мясцовым сельскім саветам для правядзення конкурсу, было лёгка і проста - яно зусім побач з дарогай, а для поўнай выгоды шлях быў пазначаны самаробнымі паказальнікамі. Людзей - удзельнікаў, заўзятараў і гасцей сустракалі ветліва - песнямі, скакамі і накрытым з дапамогай Лідскага хлебазавода, які падаў прадукцыю на дэгустацыю, сталом. Як высвятлілася, аматараў, фанатаў і прыхільнікаў ручной касы не так ужо мала. Паспаборніцаў прыехалі 16 чалавек з розных куткоў Лід-

- У задавальненне, - засмяяўся Станіслаў Ждонец з Верх-Ліды, які прадстаўляў Гуды, працуючы скошанай травой лязо касы. Ён скончыў працу. - Як усе вясковыя хлопцы, касіць навучыўся рана і даўно, таму што трэба было. А зараз, быццам і не трэба (ёсць тэхніка), а раблю гэта з задавальненнем.

Станіслаў - сталы ўдзельнік ганчарскіх конкурсаў касцоў і заўсёды ў прызёрах. Паглядзім, як размяркуюцца вынікі гэтым разам. А пакуль, паспрабуем і я... Потым

фермай. Няўжо, кармы нарыхтоўваць уручную даводзіцца?

- Ды не! - усміхаецца Вольга. - Проста цікава. Глядзела, як у мужчын спрытна атрымліваецца, аднойчы сцягнула татаву касу і пачала спрабаваць. Усяк было спачатку - і ў зямлю лязом і па верхавінах. Тата спачатку ляўся, а потым пачаў распавядаць і вучыць. Вось і атрымалася.

Вольга бярэ ўдзел у конкурсе касцоў упершыню. Хвалявалася. Не дзіва. Спа-

нейкай "барадзе". У выніку трэцяе месца падзялілі Іван Матусевіч (Ганчары) і Іван Кароль (Ваверка), другое дасталася Генадзю Станіславо-

вічу (Пескаўцы), а першае бясспрэчна выйграў Станіслаў Ждонец (Гуды). Але, як той казаў, месцы месцамі, але тых, прайграў тут не было, кожны ўдзельнік атрымаў зарад бадзёрсці і мора пазітыву. Усім

уручылі заахвочвальныя прызы, пра якія паклапацілася ААТ "Шклозавод "Нёман", а пераможцам дасталася яшчэ і слава.

Тацяна Кудрашова.
Фота "ЛГ".

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік, Павел Сяцко, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў, Дзяніс Тушыньскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://naszaslowa.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для наіштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ". Газета падпісана да друку 18.06.2018 г. у 17.00. Замова № 1642. Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес. - 1,62 руб., 3 мес. - 4,86 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.